

De werkelijkheid veranderen

Ana Angélica Albano denkt na over het belang van kunst als een taal, en hoe een goede artistieke opleiding die kan blootleggen en onderhouden.

De taal van kunst

Doordat ik geregeld workshops en lezingen geef aan leerkrachten die met jonge kinderen werken, heb ik bijzondere aandacht voor hun visies over kinderen en kunst. Ook de mogelijkheid om het kunstonderwijs om te vormen door er poëzie aan toe te voegen, boeit me. Dit komt omdat ik ervan overtuigd ben dat kunstenaars en dichters heel wat te vertellen hebben aan mensen die met jonge kinderen werken. Ze geven datgene terug aan het onderwijs wat de kinderen nog niet verloren hebben: de kracht om een glazen slang te zien die bochten maakt achter het huis.

De aanpak die een leerkracht hanteert is veel belangrijker dan de materialen die ervoor worden gebruikt. Het is net de 'persoonlijke esthetiek' die het lesgeven beïnvloedt. Dit heeft niet enkel te maken met wat de leerkracht mooi vindt of als mooi bestempelt, maar ook met de manier waarop hij of zij dingen doet. Elke beweging, beslissing en elk gebaar is intrinsiek verbonden met de esthetiek van een persoon: ze laat een unieke vingerdruk achter op alles wat wordt aangeraakt. Een vingerafdruk is onveranderlijk. Maar de esthetiek kan wel groeien door onderwijs.

Wanneer ze een kunstopleiding volgen, zijn leerkrachten vaak op zoek naar tips om hun activiteiten te helpen plannen. Ze behandelen hun school alsof het in de eerste plaats een plek is om recepten uit te testen, en niet om kennis te laten groeien. We moeten ze in de eerste plaats

De rivier die achter ons huis liep was als een glazen slang die kronkelde achter het huis.

Wat later kwam er een man voorbij die zei: de beweging die de rivier maakt achter je huis, noemen we een bocht.

Het was niet langer het beeld van een glazen slang die kronkelde achter het huis.

Het was een bocht.

Die naam heeft volgens mij het beeld kapotgemaakt.

Manoel de Barros

doen begrijpen dat kunst een taal is, een vorm van communicatie die meer zegt dan woorden. De lijnen, kleuren, vormen en structuren zijn een uniek alfabet: het is het eerste waarmee kinderen leren communiceren. We kunnen zelfs zeggen dat het hun eerste handschrift is, omdat elk kind tekent: met een stok in het zand, met een steen in de aarde, met een inkt-penseel op papier. Het spelende kind laat een handtekening achter, bedenkt spelletjes en vertelt verhalen. Maar wanneer kinderen groter worden, zeg-

gen ze vreemd genoeg dat ze niet weten hoe ze moeten tekenen. Het is de taal die het snelste wegwijnt. Is dat nu een onvermijdbaar gegeven in de ontwikkeling?

Door weinig aandacht te schenken aan hun eigen artistieke opleiding, aanvaarden leerkrachten gewoonweg dat je het tekenen verleert – of dat het enkel iets voor getalenteerde mensen is. Ze geloven ook dat kunst een erg dure bezigheid is: het is een luxe, en geen noodzaak. Als we terugkeren naar het gedichtje van Manoel de Barros, moeten we onszelf afvragen: wanneer de smeltende glazen slangen vervangen worden door bochten, nemen ze dan ook de wereld van de verbeelding met zich mee?

Artistieke opleiding

Een artistieke opleiding gaat over meer dan het doorgeven van informatie. Het gaat ook niet enkel om talent. Het vereist kennis, correcte planning en samenhang. Er moet aandacht zijn voor de intellectuele vaardigheden en emotionele ontwikkeling van elk kind,

zodat geschikte activiteiten kunnen worden voorgesteld.

In mijn workshops hoor ik vaak van leerkrachten dat ze tijdens vorige

opleidingen amper de kans kregen om hun ideeën visueel te verwoorden. Ze zijn zich bewust van de behoefte aan een brede ervaring met materialen en technieken. Ze begrijpen ook dat die techniek maar een middel is, en nooit het einde van het proces.

De drang om te tekenen is het gevolg van de behoefte om te oefenen in het leren van dingen, in het verwoorden van ontdekkingen en het vertellen van verhalen. Nog meer dan materialen en technieken, hebben kinderen betekenisvolle ervaringen nodig. Niet zo maar verschillende ervaringen, niet steeds maar weer iets nieuws, maar een coherente reeks van activiteiten die op zo'n manier aan kinderen worden aangeboden, dat deze hen in staat stellen hun inzicht te verdiepen en om betekenisvolle kennis te verzamelen. De rijkdom van beelden in tekeningen en schilderijen hangt af van zowel de kwaliteit en kwantiteit van ervaringen die kinderen hebben gehad, als van het gevoel van vertrouwen en 'delen' dat de leerkracht tijdens die activiteiten promoot.

Een bezoek aan het park, een verhaal of een droom kan leiden tot nieuwe, gerelateerde activiteiten. Gedurende een wandeling kunnen kinderen de kleuren, structuren, gelui-

Ana Angélica Albano is professor Pedagogie aan de State University of Campinas (UNICAMP), Brazilië

den en geuren van de wereld rondom waarnemen. Ze kunnen voorbeelden verzamelen. Wanneer ze in de klas terugkeren, kunnen die voorbeelden

de zintuiglijke beleving nog vergroten. Ze kunnen observaties uitwisselen en er verschillende (symbolische) vertelsels aan vastknopen. Later kunnen de kinderen ook verder bouwen op hun ontdekkingen door boeken en gedichten te lezen, verhalen te vertellen en films te bekijken. De tekeningen en schilderijen die uit dit proces groeien, zullen de rijkdom van hun ervaringen onthullen.

Activiteiten waarin kinderen de wereld ontdekken, zoals een bezoek aan een park, zijn net zo belangrijk als de zoektocht naar wat kinderen bezighoudt: vertellen over een droom, terugdenken aan een bijzondere gebeurtenis, een gedicht of een favoriet verhaal. De leerkracht moet zich bewust zijn en bijzondere aandacht hebben voor de verschillende standpunten en verlangens van de kinderen. Het doet er niet toe of de tekeningen mooi zijn of niet. Het belangrijkste is dat ze een betekenis hebben, dat ze de dimensies en kleuren van de droom van het kind dat de tekening maakte, vertalen. Dan pas zal de tekening, net als het gedicht, het resultaat worden van de manier waarop je naar de dingen kijkt. Het vraagt bereidheid om mee te gaan in deze ervaring, omdat de magie van kunst is 'dat kunst laat zien dat we de werkelijkheid kunnen omvormen en beheersen, zodat het iets wordt om mee te spelen.'

Het Sementinha-project

Het Sementinha-project – of: de school onder de mangoboom – is een aanvulling op het traditionele onderwijs voor kinderen. In 2001 werd Sementinha voor het eerst voorgesteld in Santo Andre, een industrieel gebied in Sao Paulo. 2000 kinderen tussen vier en zes jaar gingen er niet naar school. Het project bood workshops aan, zoals 'de reizende verhalenkoffers'. Ze zaten boordevol kinderboeken. Maar de meest indrukwekkende ontdekking onder de activiteiten, was de oprichting van kleine kunststudio's. Daar konden kinderen geheel op zichzelf aan de slag. Ze kozen zelf met welk materiaal ze rond om het even welk thema werkten.

De leerkrachten waren verbaasd door de rijkdom die de ideeën van de kinderen hadden. Een andere verrassing was het vermogen van de kinderen om de studio's opgeruimd te houden. In plaats van het werk te leiden, konden de begeleiders in stilte observeren en zelf mee werken aan de activiteiten. Ze maakten als het ware gebruik van de inspanningen van de kinderen om hun eigen projecten te realiseren. De leerkrachten zelf hadden nooit een dergelijke vrijheid ervaren. Ze waren aangenaam verrast, maar niet volledig overtuigd van het potentieel van de kinderen. Alles was gebaseerd op vertrouwen: vertrouwen in het proces van de ander, zijn/haar mogelijkheid om materialen op een verantwoorde manier te gebruiken en zo vorm te geven aan het onzichtbare. Door beelden konden de kinderen uitdrukken wat met woorden nooit zou lukken.

Het was ons doel om kinderen hun verhaal te laten vertellen aan de hand van tekeningen. Zo tonen ze aan dat tekenen een verbinding vormt tussen henzelf en hun innerlijke wereld van beelden en verhalen. Of zoals een meisje van vijf het zei: 'Ik teken graag, want als ik teken, slaat mijn hart'. We zouden zelf geen betere manier vinden die de emotie omschrijft, wanneer hart en ziel zich verbonden voelen.